

Luisteren en tellen

Een commentaar

Sjaak van der Geest

Het artikel van Florence van Zuuren over 'dwarsverbanden' tussen kwantificerend en kwalitatief onderzoek is meer een pleidooi voor kwalitatieve benaderingen binnen kwantificerend onderzoek dan andersom (hoewel ze dat laatste niet zal betwisten). Om die reden, besef ik – als redacteur nog wel –, dat haar betoog eigenlijk op een verkeerde plaats is gepubliceerd. Het lezerspubliek van dit tijdschrift hoeft niet overtuigd te worden van de voordelen van een kwalitatieve benadering. In *Medische Antropologie* zou eerder een pleidooi passen voor meer cijfers en tabellen in antropologisch onderzoek naar ziekte en gezondheid. Gelukkig heeft zij haar ideeën over kwalitatief onderzoek ook gelanceerd buiten de parochie der (medisch) antropologen (Van Zuuren 1995) en zij is niet de enige. Recentelijk hebben diverse niet-antropologen soortgelijke geluiden laten horen in het kamp van epidemiologen en medische wetenschappers. (bijv. Britten et al. 1995, Mays & Pope 1995, Lagro-Janssen & Terluin 1998, Lambert 1998, Vernooij-Dassen 1998).

In deze korte reactie wil ik eerst haar pleidooi ondersteunen en wat uitwerken. Dat is vooral bedoeld voor het bredere publiek dat haar artikel en dit commentaar hopelijk onder ogen krijgt – laten we zeggen: voor de niet-abonnees van dit tijdschrift. Vervolgens wil ik voor de 'kwalitatieven' het belang van cijfers bepleiten.

Waarom moeten wij dat steeds opnieuw horen: kwalitatief en kwantitatief onderzoek dienen hand en hand te gaan? Dat weten we toch? De reden dat deze boodschap telkens herhaald wordt – als het spreekwoordelijke heruitvinden van het wiel – heeft ongetwijfeld te maken met het feit dat er zo weinig voorbeelden zijn van een geslaagde integratie van kwalitatief en kwantitatief onderzoek. Iets wat in theorie zo vanzelfsprekend lijkt, blijkt in de praktijk uiterst lastig te verwezenlijken. Dat heeft mijns inziens twee oorzaken.

Ten eerste *is* het lastig om de doodeenvoudige reden dat tellen en beschrijven twee wezenlijk verschillende activiteiten zijn die elkaar uitsluiten. De kreet dat ze elkaar aanvullen klinkt aantrekkelijk, maar *hoe?* Voor de statisticus, die cijfers wil zien, blijkt er altijd de knagende vraag hoe 'representatief' de 'casussen' zijn die ter complementering worden aangevoerd. En voor de antropoloog knaagt de vraag in omgekeerde richting: wat *betekenen* die cijfers eigenlijk. Voor beiden opent zich een kloof van onzekerheid waar ze – in een soort akte van geloof – overheen moeten springen. Voor geen

beiden is er een doorlopende weg, een directe verbinding tussen getal en beschrijving. Voor beiden komt er een moment van 'gokken', intuïtie. Even moeten de voeten van de grond. Vooral voor de kwantificerende onderzoeker is dat een moeilijk moment, hoe luid zijn kwalitatieve collega ook roept dat hij allang los van de grond was, omdat hij immers verzuimde te checken wat zijn respondenten nu precies bedoelden.

Ten tweede – en dat heeft zich in de vorige alinea al aangekondigd – is er een cultuurverschil dat aan religie grenst. Zachte en harde wetenschappers verlaten niet graag hun vertrouwde omgeving. Zij hebben slechts vertrouwen in de cultuur waarin zij zijn grootgebracht. Hun vasthouden aan de vertrouwde zekerheden van hun eigen vak toont alle kenmerken van 'etnocentrisme': de weigering en het onvermogen om buiten de eigen categorieën en begrippen te denken. Uiteindelijk hebben we hier te maken met een cultureel probleem dat metafysische afmetingen aanneemt: wat is waar en wat is onwaar? Exacte en sociaal-culturele wetenschappers hebben misschien wel geleerd met respect over en tot elkaar te *spreken*, maar vraag ze niet elkaars geloofsartikelen toe te passen. Vandaar de vele *pleidooien voor* en *weinig voorbeelden van* geïntegreerd kwalitatief/kwantificerend onderzoek.

Hoe zou het dan *in concreto* kunnen? Mijn voorkeur gaat uit naar een onderzoek dat aanvangt met kwalitatieve methoden om uit te vinden wat nu eigenlijk het probleem is en welke vragen men aan wie zou moeten stellen om inzicht te verwerven in de aard van het probleem. Pas als men dat inzicht verworven heeft, heeft het zin te gaan meten en tellen. Ik suggereer hier niet mee dat het kwalitatieve gedeelte slechts een explorerende of voorbereidende fase is en dat het 'werkelijke' onderzoek in de kwantificerende fase ligt. De twee fasen zijn gelijkwaardig en kunnen niet zonder elkaar. Een kwantificerend onderzoek is niet mogelijk, zelfs niet denkbaar, zonder een daaraan voorafgaande levende ervaring met de problematiek waar het onderzoek over gaat. In de praktijk is er dus altijd sprake van een zekere combinatie van kwalitatief en kwantitatief, ook al geeft de onderzoeker zich daar niet expliciet rekenschap van. Meestal is die kennis-vooraf echter gebrekkig en onvoldoende om een enquête op te baseren. Dat leidt dan – zoals de 'zachte wetenschappers steeds weer uitroepen – tot precieze cijfers met onbekende inhouden.

Het alternatief, kwalitatieve analyse *na* een kwantificerend onderzoek, is in de meeste gevallen weinig zinvol, omdat het 'kwaad' dan al is geschied. Het is misschien wel nuttig om vast te kunnen stellen dat de respondenten iets anders bedoelden dan de – kwantificerende – onderzoeker beweert, maar die troost is wel erg schraal. Het is misschien niet vergeeflijk maar wel begrijpelijk dat de kwantificerend in die fase liever geen kwalitatieve pottenkijkers meer toelaat tot zijn materiaal. Zij bederven zijn wetenschapsplezier en verstoren zijn nachtrust. En daarmee zijn we weer heel dicht bij het probleem van etnocentrisme en cultureel misverstand. De nabijheid van 'vreemdelingen' en 'andersdenkenden' leidt tot stress en onzekerheid.

En toch moeten we het niet opgeven. Antropologen zouden zich aangesproken moeten voelen door de keerzijde van Van Zuurens pleidooi. Liggen zij nooit wakker van hun totale onbenul over hoe omvangrijk, hoe frequent het door hen beschreven verschijnsel is? Zoals het tot de cultuur van een exacte wetenschapper behoort om tabellen en grafieken – en weinig tekst – op te nemen in zijn publicaties, zo is de afwezig-

heid van cijfers en de aanwezigheid van veel tekst de culturele code van de antropoloog. Het is bijna een kwestie van esthetiek; de smaken verschillen in de twee culturen. Ik zou hier echter, naar aanleiding van het artikel van Van Zuuren, willen pleiten voor een herwaardering van de tabel in antropologisch werk. De arrogante afwijzing van alles wat naar cijfer en statistiek zweemt, is vaak niet meer dan gecamoufleerde dom- en luiheid en doet ernstig afbreuk aan de waarde van het antropologisch product. Vragen over 'hoeveel', 'hoe vaak', 'hoe groot', zijn onlosmakelijk verbonden met vragen als 'hoe' en 'waarom'. Dat is zo in de dagelijkse ervaring, dus dient het ook zo te zijn in antropologisch onderzoek dat immers de gewone ervaring als ijkpunt heeft. Naast kijken en luisteren en meedoen moeten we ook weer gaan tellen. Het adagium dat weten meten is, mag dat overdreven en eenzijdig zijn, we kunnen wel stellen dat het zonder enig meetwerk zelden mogelijk is te begrijpen.

Literatuur

Britten, N. et al.

- 1995 Qualitative research methods in general practice and primary care. *Family Practice* 12: 104-14.

Lagro-Janssen, T. & B. Terluin

- 1998 Als het verhaal telt. Over kwalitatief onderzoek in de geneeskunde. *Huisarts & Wetenschap* 41 (6): 271-73.

Lambert, H.

- 1998 Methods and meanings in anthropological, epidemiological and clinical encounters: The case of sexually transmitted disease and human immunodeficiency virus control and prevention in India. *Tropical Medicine & International Health* 3 (12): 1002-10.

Mays, N. & C. Pope

- 1995 Rigour and qualitative research. *British Medical Journal* 311: 109-12.

Vernooij-Dassen, M. et al.

- 1998 The development of a dementia process within the family context: The case of Alice. *Social Science & Medicine* 47(12): 1973-80.

Zuuren, F.J. van

- 1995 Het belang van een kwalitatieve benadering bij onderzoek in de sociale gezondheidszorg. *Tijdschrift voor Sociale Gezondheidszorg* 73(5): 315-21.